

Kur'an'da Beyan İlmi

ABDULLAH ÖZÜÇALISIR^a

Öz: Kur'an ilk nazil olduğu günden beri birçok ilme kaynak olmuştur. Birçok ilmin ortaya çıkıp gelişmesine ve sistematik hale gelmesine vesile olmuştur. Halen kaynak ve vesile olmaya devam etmektedir. Kur'an belagat ve fesahati ile belagat ilmine de kaynak ve vesile olmuştur. Bu çalışmamızda Kur'an'ın belagat yönünü ele aldık. Kur'an'da Beyan ilmini işlemeye çalıştık. Teşbih, Kinaye, Mecaz, İstiâre gibi konuların Kur'an'da nasıl varid olduğunu izah etmeye çalıştık. Allah'tan muradım bu çalışmanın faydalı olmasıdır.

Anahtar Kelimeler: Belagat, beyan, teşbih, kinaye, mecaz, istiâre.

Geliş Tarihi: 14.03.2018 | Kabul Tarihi: 29.04.2018

^a Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Bölümü
abdullah.ozucalisir@igdir.edu.tr

Science Exposition in the Quran

ABDULLAH ÖZÜÇALIŞIR

Abstract: The Quran has been the source of many sources since the day it was first revealed. It has been instrumental in the emergence and development of many sciences and systematization. It still continues to be a source and an occasion. The Quran has been the source and the occasion also in the lore of the eloquence. In this work, we discussed the direction of the Quran's eloquence. We have tried to process the exposition in the Quran. We tried to explain how such issues as Simile, Allusion, Metaphor, Borrowing exist in the Quran. I wish from Allah that this work will be useful.

Keywords: Eloquence, exposition, simile, allusion, metaphor, borrowing.

Giriş

Kur'an'ı Kerim ilk nazil olduğu andan itibaren, İlahi bir mucize olması hasebi ile dil ve edebiyat yönünden de bütün dinleyenleri hayretler içerisinde bırakmış, dil ve edebiyatı en mükemmel bir şekilde kullanmıştır. Kur'an'ı Kerim nazil olduğu zaman, Araplar dil ve edebiyat alanında çok ileri bir seviyede bulunuyorlardı.

Kur'an, ilim ve edebiyat bakımından fevkalade bir şekilde nazil oldu. O, parlak bir edebiyata sahip olan Arapları bile şaşkına çevirip hüsrana uğrattı. Kur'an'ın manasını anlamayan insanlar bile onu dinlerken, sözlerinin cazip akışından haz alıp duygulanıyorlardı. Çünkü onun harfleri kelimelerde öyle sıralanmıştır ki, kulağa ve kalbe en tatlı sesler gibi gelir. Kelimeleri cümlelerde öylesine uyumlu bir şekilde dizilmiştir ki, en usta şair ve hatipler dahi ona hayran kalıyordu. Ayetlerin sonlarında ki duraklar öylesine uyumlu öylesine tatlı ahenkle biter ki, adeta insanı büyüler. Medli harflerin dalgalı sesi hoş bir seda ile kulakları okşar.

Kur'an'ın bu mucizevi yönü sayesinde insanlar hızla İslam'a girmeye başladılar. Kur'an'ı her dinleyen ondan etkileniyor ve hemen Müslüman oluyordu. Kur'an'ın bu mucizevi yönü sayesinde milletler hızla İslam ile müşerref oluyorlardı. Gümümüzde dahi onu her dinleyen anlasın veya anlamasın ondan etkileniyor. Kur'an'ın bu Mucizevi yönüne hayran kalıyor.

Allah'ın kelamı olan Kur'an-ı Kerim nazil olduğu ilk andan itibaren, başta onun ilk muhatabı ve tebliğcisi olan Hz. Muhammed (s.a.v.) olmak üzere Ashab-ı kiram, Tabiin, Tebe-i tabiin, selef-i salihin ve günümüze kadar gelen bütün âlimler, onu anlamak için büyük bir gayret sarf etmişlerdir. Bütün bu gayret ve çabalar sonucunda, birçok ilmi metot gelişmiş ve olgunlaşmıştır.

Tarih boyunca da pek çok âlim, kendi alanıyla alakalı hususlarda ve içinde bulunduğu toplumun ihtiyaçlarını karşılamak adına, Kur'an'a her müracaat ettiği anda, onun kelime ve satır aralarında saklı bulunan nice sırlara muttali olmuş ve Kur'an'ın mucizeliği her asırda müşahede edilmiştir. Çünkü Kur'an'ın sahip olduğu belâgat ve fesâhat, sadece şaşaalı söz ve edebiyat sanatlarından

mürekkebe olmayıp, onun her sayfasında, içinde bulunduğu çağın muktezay-ı haline uygun düşen hükümler bulmak mümkün olmuştur.¹

Kur'an'ı anlamak için var olan bütün deliller, ulaşılabilen bütün malzemeler kullanılmıştır. Kur'an'ı Kur'an, sünnet, Kur'an ilimleri, tarihi belgeler ve Kur'an dili olan Arapça ile öğrenmek gerekir. Kur'an-ı anlamak için Kur'an'da zikredilen teşbih ve kinayeleri, mecaz ve hakikatleri anlamak gerekir. Birçok müfessir yaptıkları tefsir çalışmalarında bu konuları da izah etmişler. Bu bize bir ilham kaynağı oldu.

Biz bu çalışmamızda bir nebze de olsa Kur'an'ın belagat ilimlerinden biri olan Beyan İlminin nasıl varid olduğunu ele aldık. Teşbih, Kinaye, Mecaz ve İstiare gibi edebi sanatların nasıl varid olduğunu azda olsa izah etmeye çalıştık. Allah'tan temennim bu çalışmanın hayırlara vesile olması ve Kur'an'a olan muhabbetimizi artırmasıdır.

Teşbih

Teşbih, belâgat ilminin kollarından biri olan Beyan'ın bir dalıdır. "Teşbih", kelime olarak, "şebbehe-yüşebbihu" fiilinin mastarı olup benzetmek, benzer yapmak demektir. Edebi anlamda ise "teşbih", iki veya daha fazla şeyin bir veya daha çok vasıfta ortak olduklarını belirtmek, ortaya koymak demektir.²

Kur'an'da "teşbih" sanatı, ayetlerdeki lâfzî i'câzı ve vasıflardaki mübalağayı ifade eder. Gizli olan şeyleri açık ve akli olan şeyleri de hissi gösterir. Ayrıca "teşbih" sanatı, çirkin güzel, güzeli çirkin, uzak olanı yakın ve yakın olanı uzak gösterir. Manaya açıklık kazandırarak pekiştirir.

Kur'an'ın çeşitli ayetlerinde, "teşbih" sanatının birçok çeşidi varid olmuştur. Burada, önce teşbihin tanımı, rükünleri ve kısımla-

¹ Yurt, Mehmet Emin, *İcâzu'l-Kur'an İlminin Mahiyeti, Tanımı ve Genel Hatlarıyla Tarihsel Süreci*, İğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı / No: 9, Nisan / April 2017: 194-195.

² İbn Manzur, Cemalüddin Muhammed b. Mukerrem (ö.711/1311), *Lisanü'l-Arab*, Daru'l-Fikr, Beyrut, 1994, "şebbehe", s. 13/505.

rı hakkında kısaca bilgi vermeye çalışacağız. Mana olarak veya lafız olarak, benzetme edatı ile veya ona benzer herhangi bir edat ile bir özellikte veya daha fazla özelliklerde, eşyaların müşterek olması veya sadece bir şeyde müşterek olmasına Teşbih denilir.³

Teşbih'in Rükünleri

1. Benzeyen 2. Benzetilen 3. Benzetme edatı 4. Benzetme yönü. Benzetilenin, benzeyenden daha açık ve daha kuvvetli olması lazımdır. Örneğin “*yüzün güneş gibi parlıyor*” cümlesini ele alacak olursak şu şekilde izah edebiliriz.

Buradaki rükünleri yerli yerine koyacak olursak 1. Benzeyen : Şairin Memduh'u (yüzün) 2. Benzetilen: Güneş 3. Benzetme edatı : ك 4. Benzetme yönü: Aydınlık, parlaklık veya doğuş

Teşbih'in Kısımları

1. et-Teşbihü'l-Mürsel : Kendisinde edatın zikredildiği
2. et-Teşbihü'l-Müekked : Kendisinde edatın hazf edildiği
3. et-Teşbihü'l-Mücmel : Benzetme yönünün hazf edildiği
4. et-Teşbihü'l-Beliğ : Hem benzetme yönünün, hem de benzetme edatının hazf edildiği teşbih çeşididir.

Teşbihü't-Temsil

Şayet benzetme yönü birkaç şeyde olursa, buna temsili teşbih denilir. Yok, eyer, bir kaç şeyde benzetme yönü yok ise, buna da Teşbihi gayri temsili denilir. Örnek:

هو بحر السماع والجود فازد د منه قريبا تزدد من الفقر بعدا

O müsamaha ve cömertlik denizidir. Hatta daha fazlasıdır.

Ona ne kadar yakın olan fakirlikten o kadar uzaktır.

Burada, Buhturi hem denizi hem de Memduh'unu, benzetme yönü olan semah ve cömertlikte müşterek kılmıştır. Yani burada birden fazla müşterek olduğu için Teşbihi temsili vardır.⁴ Bu ayetlerden bazı örnekler şöyledir:

³ Carım Ali ve Mustafa Emin, *el-Belağatü'l-Vadiha, el-Beyan Vel-Meani Vel Bedi'*, el-Mektebetü'l-İlmiyye, Beyrut Tsz. s. 20.

⁴ Carım, *el-Belağa*, s. 19.

وَحُورٌ عَيْنٍ كَأَمْثَالِ اللُّؤْلُؤِ الْمَكْنُونِ “İri gözlü Huriler. Sanki onlar, sedefler içine yerleştirilmiş (gün yüzü görmemiş) inciler gibidirler.”⁵

Bu ayetlerde, teşbih sanatı bulunmaktadır. Çünkü bu ayetlerde eşler, saf, temiz ve güzel incilere benzetilmektedir. Teşbih sanatında benzetilen, kendisine benzetilen, benzetme edatı ve benzetme yönü bulunmaktadır. Bu ayetlerde cennetteki eşler, sedefler içine yerleştirilmiş incilere benzetilmektedir. Ancak burada güzelliği ifade eden benzetme yönü zikredilmemiştir. Ayrıca bu ayetlerde anlatılan “sedefler içine yerleştirilmiş (gün yüzü görmemiş) inciler” ifadesinde, kinaye yolu ile huriler kast edilmektedir ve dolayısıyla bu ifadede edebi yönden kinaye sanatı da bulunmaktadır.⁶

أَنَّمَا مَثَلُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا كَمَاءٍ أَنْزَلْنَاهُ مِنَ السَّمَاءِ فَاخْتَلَطَ بِهِ نَبَاتُ الْأَرْضِ مِمَّا يَأْكُلُ النَّاسُ وَالْأَنْعَامُ حَتَّى إِذَا أَخَذَتِ الْأَرْضُ زُخْرُفَهَا وَازَّيَّنَتْ وَظَنَّ أَهْلُهَا أَنَّهُمْ قَادِرُونَ عَلَيْهَا أَنَّتْهَا أَمَرْنَا لَيْلًا وَأَوْ نَهَارًا فَجَعَلْنَاهَا حَصِيدًا كَأَن لَّمْ تَغْنَبْ بِالْأَمْسِ كَذَلِكَ نُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ

“Dünya hayatı, Bizim, gökten indirdiğimiz suya benzer. Yeryüzünde insanların ve hayvanların yemekte oldukları bitkiler, o suyu emerler. Öyle ki, yeryüzü, ziynetini takınarak güzelleştirdiği ve yeryüzü sakinleri de bu güzellikleri hasat edebileceklerini sandıkları bir sırada, buyruğumuz gece ya da gündüz onlara ulaşır. Böylece Biz, onları, sanki dün yerlerinde yokmuşlar gibi kökünden biçilmiş bir hale getiririz. İşte Biz, düşünenler için, ayetlerimizi, böylece ayrıntılı bir biçimde açıklarız.”⁷

Bu ayette, yeryüzünün ziynetini takınarak güzelleşmesi, süslenen bir geline benzetilmektedir. Bu, yeryüzünün bitkiler ve çiçeklerle rengârenk bir hale gelmesi demektir ve bunda, belagat yönünden teşbih sanatı vardır.

أَوْ كَطَّلَمَاتٍ فِي بَحْرٍ لَّجِيٍّ يَغْشَاهُ مَوْجٌ مِنْ فَوْقِهِ مَوْجٌ مِنْ فَوْقِهِ سَحَابٌ طَّلَمَاتٍ بَعْضُهَا فَوْقَ بَعْضٍ إِذَا أَخْرَجَ يَدَهُ لَمْ يَكَدْ يَرِيهَا وَمَنْ لَمْ يَجْعَلِ اللَّهُ لَهُ نُورًا فَمَا لَهُ مِنْ نُورٍ “İnkâr edenlere gelince, onların işleri, ıssız bir çöldeki seraba benzer. Susayan, onu su sanır. Ama oraya vardığında, yanında Allah’tan başka hiçbir şey bulamaz. Allah ise, (kıyamet gününde) onun hesabını eksiksiz olarak görecektir.”

⁵ Vakıa, 56/22-23.

⁶ Sabuni, Muhammed Ali, *Safovetü’t-Tefasir*, Mekke’i Mukerreme, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2007, s. 1/578.

⁷ Yunus, 10/24.

*tir. Allah, kuşkusuz, hesabı çok çabuk görendir.*⁸

Bu ayette, inkâr edenlerin işleri, ıssız çöldeki seraba benzetilmiştir. Dolayısıyla burada teşbih sanatı bulunmaktadır. Burada, teşbih sanatına örnek olan bazı ayetlerin mealine yer verdik. Ancak, meallerde Kur'an'ın edebi yönünü, fesahat ve belagatini anlatmak ve estetik yönünü yansıtmak, çok zor bir olaydır.⁹

Teşbihü'd-Dimni

Benzetilen ve benzeyenin, bilinen benzetme yönleri ile değil de, ancak terkipten anlaşılabilir bir surette, kullanılan teşbih çeşididir. Bu çeşit teşbihler, benzeyenin dayandığı hükmün mümkün olabileceğine yarar sağlamak için yapılır.

Örnek: وقال ابوتمام

لا تنكري عطل اكريم من الغني فاسليل حرب للمكان العالي

“Cömert olanı zengin olmadı diye kınama

Yüksek tepelerin zirvesi suyu toplayamaz.”

Bu misalde, Ebu Temmam, muhataplarına cömert olan bir insanın, zengin olamamasının garip sayılmayacağını, zira dağların, tepelerinin en şerefli mevkileri, zirveleri olmasına rağmen, suyun burada tutunamadığını belirterek Dimni bir teşbihte bulunmuştur. Burada Teşbih'i Dimni sanatı vardır.¹⁰

Teşbihü'l- Maklub

Kendisinde benzetme yönünün daha açık veya daha kuvvetli olduğu iddiasıyla benzeyenin, kendisine benzetilen yapılarak yapılan bir teşbih çeşididir.

Örnek: وبدا الصباح كان غرته وجه الخليفة حين يمدح

Bu misalde, felat (çöl), genişlikte halim olan insanın göğsüne, benzetilmiştir. Hâlbuki çöl, halim olan insanın göğsünden gerçekte daha geniştir. Burada anlatılmak istenen halim olan insanın kalbinin, çöl kadar geniş olduğudur.¹¹

⁸ Nur, 24/39.

⁹ Turgay, *Arap Dili Belağati ve Kur'an*, 181 vd.

¹⁰ Carım, *el-Belağa*, s. 43.

¹¹ Carım, *el-Belağa*, s. 56.

Teşbihin gayeleri çoktur. Bunlardan birkaç tanesini şöyle sıralayabiliriz:

1. Benzeyeni güzelleştirip süslemek veya kötüleyip yermek için yapılır.

2. Benzeyenin mümkün olabileceğini beyan etmek için yapılır: Bu ancak bir benzetme ile giderilebilecek olan bir gariplik bulunduğu zaman yapılır.

3. Benzeyenin halini ve durumunu beyan etmek için yapılır: Bu çeşit benzetme, teşbih yapılmadan önce, benzeyenin bilinmeyen sıfatını teşbih yoluyla beyan etmek için yapılır.

4. Benzeyenin hal ve sıfatının miktarını beyan etmek için yapılır. Bu şekildeki teşbih, benzeyenin sıfatı genel olarak bilinip, miktarı belli olmadığı zaman yapılır.

5. Benzeyenin hal ve sıfatını tekit etmek için yapılır. : Bu çeşit teşbihler ise, benzeyene isnat edilen şey, misal yolu ile tesbit veya izaha muhtaç olduğu durumlarda yapılır.¹²

Hakikat ve Mecaz

Mecaz da, beyan ilminin konularından biridir. Mecaz, hakikatle beraber anlatılır. Hakikat, herhangi bir kelimenin konulduğu manada kullanılması demektir. Mesela, “aslan” dediğimizde, yırtıcı olan hayvanı kastetmemiz gibi. Hakikat kelimesinin anlamı, edebi yönü ve incelikleri hakkında belâgat kitaplarında çeşitli açıklamalar vardır.¹³ Diğer taraftan mecazda ise mesela “Ali arslandır” dediğimizde, cesaret yönünü nazara almak yeterlidir. Ayrıca tüy ve pençe aramaya lüzum yoktur.¹⁴

“Mecaz”, “câze-yecûzu” fiilinden türemiş olan bir isimdir. Arapçada olduğu gibi Türkçede de aynı şekilde “mecaz” olarak kullanılmaktadır. “Mecaz” ve kendisinden türemiş olduğu Câze fiili, kelime olarak seyahat etmek, geçmek, izinli olmak, mümkün

¹² Carım, el-Belağa, s. 23–60.

¹³ Rabiha Çelebi ve Nasrullah Hacı Müftüoğlu, *Teshilü'l-Belağa*, İzmir 1996, s. 75 vd.

¹⁴ Eren, Şadi, *Kur'ân'da Teşbih ve Temsiller*, Yeni Akademi yayınları, İstanbul, 2006, s. 34.

olmak vb. manaları ifade etmektedir.¹⁵

Kur'an'ın çeşitli ayetlerinde, edebi açıdan “mecaz” sanatı bulunmaktadır. Bu ayetlerden bazı örnekler şöyledir: اللَّهُ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ اللَّيْلَ لِتَسْكُنُوا فِيهِ وَالنَّهَارَ مُبْصِرًا إِنَّ اللَّهَ لَدُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَشْكُرُونَ “Allah, içinde rahat edesiniz diye geceyi ve (her şeyi) gösterici (aydınlık) olarak da gündüzü yaratandır. Şüphesiz Allah, insanlara karşı sonsuz iyilik sahibidir, fakat insanların çoğu şükretmezler.”¹⁶ Bu ayette geçen مُبْصِرًا Mubsîr yani gören, aydınlatan kelimesi, gündüze isnat edilmekte, onun için kullanılmaktadır. Aslında aydınlık yapan gündüzün kendisi değil, güneştir. Dolayısıyla burada, gündüz için mübalağa ifade eden bir “mecaz” vardır.¹⁷

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ يَأْكُلُونَ أَمْوَالَ الْيَتَامَىٰ ظُلْمًا إِنَّمَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ نَارًا وَسَيَصْلَوْنَ سَعِيرًا “Yetimlerin mallarını haksız yere yiyenler, ancak ve ancak karınlarını doldurmasına ateş yemiş olurlar ve zaten onlar çılgın bir ateşe (cehenneme) gireceklerdir.”¹⁸

Bu ayette, yenilen yetim malı, ateşe benzetilmektedir ve burada edebi sanat olarak “mecaz” vardır. Bu kötülüğün ahiretteki cezası ise, cehennem ateşidir. Dolayısıyla bu ayetteki “mecazda, edebi bir incelik vardır.¹⁹

وَضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا قَرْيَةً كَانَتْ آمِنَةً مُطْمَئِنَّةً يَأْتِيهَا رِزْقُهَا رَغَدًا مِنْ كُلِّ مَكَانٍ فَكَفَرَتْ بِأَنْعُمِ اللَّهِ فَأَذَاقَهَا اللَّهُ لِبَاسَ الْجُوعِ وَالْخَوْفِ بِمَا كَانُوا يَصْنَعُونَ “Allah, şöyle bir kenti misal verdi: Orası güven ve huzur içinde idi. Oraya her taraftan bolca rızık gelirdi. Fakat Allah'ın nimetlerine nankörlük ettiler; bu yüzden yaptıklarına karşılık, Allah onlara şiddetli açlık ve korku ıstırabını tattırdı.”²⁰

Bu ayette de edebi sanat açısından “mecaz” vardır. Allah'ın nimetlerine nankörlük edenlere Allah tarafından fakirlik ve açlık verilince, yoksulluk içinde kalmışlardır. Ondandır kendilerinde görülen açlık, yoksulluk ve perişanlığın iz ve görüntüleri, elbiseye

¹⁵ Rabiha Çelebi ve Nasrullah, *Teshilü'l-Belağa*, s. 75.

¹⁶ Mü'min 40/61.

¹⁷ Sabuni, *Safoetü't-Tefasir*, 3/113.

¹⁸ Nisa 4/10.

¹⁹ Sabuni, *Safoetü't-Tefasir*, s. 1/261.

²⁰ Nahl, 16/112.

benzetilmekte, mecazi yönden onun anlamında kullanılmaktadır.²¹

هُوَ الَّذِي يُرِيكُمْ آيَاتِهِ وَيُنَزِّلُ لَكُمْ مِنَ السَّمَاءِ رِزْقًا وَمَا يَتَذَكَّرُ إِلَّا مَنْ يُنِيبُ “O, size ayetlerini gösteren, sizin için gökten bir rızık indirendir. Ancak O’na yönelen, düşünüp ibret alır.”²²

Bu ayette ifade edilen, “*sizin için gökten rızık indiriyor,*” ifadesinde “mecaz” vardır. Burada geçen rızık kelimesinden neyin kastedildiği hususunda ihtilaf vardır. Âlimlerin ekseriyeti, rızık kelimesinden gayenin yağmur olduğunu söylemişlerdir.

Ancak çağdaş tefsircilerden Seyyid Kutup ve benzeri diğer bazı âlimler, bu ayetteki rızık kelimesinden sadece yağmur değil, başka birçok şeyin kastedildiğini savunmuşlardır. Gün geçtikçe bilim ilerlemekte, insanlar yeni yeni şeyler öğrenmektedir.²³

Mecaz üç kısma ayrılır. a) Mecazü’l-Mürsel b) Mecazü’l-Luğavi c) Mecazü’l-Akli. Şimdi bunları izah etmeye çalışalım.

Mecazü’l-Mürsel: Benzerlik ilgisinin dışında, engelleyici karineden dolayı, kast edilen manasının dışında kullanılan kelimelere Mecaz-ül-Mürsel denilir.

Örnek: له ايداد علي سابغة اعد منها ولا اعددها

Bu şiirde, ايداد “Yed” (el) kelimesi sanki asli manasında kullanılmış gibidir. Oysaki “Nimet” anlamında kullanılmış mecazi bir kelimedir. Ama her mecazda olduğu gibi burada da bir ilgi mevcuttur. “El” bir verme aleti ve sebebidir, dolayısıyla burada Mecazü’l-Mürsel vardır.²⁴

Mecazü’l-Luğavi: Herhangi bir ilgi veya engelden dolayı, bir lafzın konulduğu hakiki manasının dışında kullanılmasına Mecazü’l-Luğavi denilir. Hakiki mana ile mecazi mana birbirine benzeyebilir veya benzemeyebilir. Engelleyici bir karine ise, “Lafzen” veya “Halen” olabilir.

Örnek: İbnu Amid, bir şiirinin şu mısrasını da:

²¹ Sabuni, *Safoetü’t-Tefasir*, 2/149.

²² Mü’min 40/13.

²³ Sabuni, *Safoetü’t-Tefasir*, 3/113.

²⁴ Carım, *el-Belağa*, s. 107.

شمس تطللني من الشمس

“O güneşten bana gölge yapan, bir güneştir.” demektedir.

Burada, İbnu Amid, şems (güneş) kelimesini hem hakiki hem de mecazi anlamlarında kullanmıştır. Dolayısıyla mecazın çeşitlerinden biri olan, Luğavi mecaz sanatını kullanmıştır.²⁵

Mecazü'l-Akli: Herhangi bir ilgi veya engelleyici bir karineden dolayı, bir fiilin, isnat olunan hakiki manasının dışında veya fiilin kendisine yapılan isnada Mecazü'l- Akli denilir. İsnadı mecazi fiilin sebebi, zamanı, mekanı veya mastarı olur. Veya failin mefule mebni isnadı ile olur veyahut ta mefulün faile mebnisi ile olur.

Örnek : نهار الزاهد صاءم وليله قاءم

Burada, من فيه Kelimesi نهار وليل kelimeleri yerine kullanılmıştır. Yani ismi meful, ismi failin yerine kullanılmıştır. Yani mecazın çeşitlerinden biri olan akli mecaz yapılmıştır.²⁶

İstiâre

İstiâre, Mecazü'l-Luğavi'nin bir çeşididir. İstiâre, iki tarafından birinin hafzedildiği bir teşbih çeşididir. Onunla ilgisi sürekli olan bir benzerliktir.²⁷

İstiâre, “avire-ya'veru” fiilinden türemiş olan bir isim olup kelime olarak birinden herhangi bir şeyi ödünç olarak almak demektir.²⁸ Belâgat ilmi açısından ise İstiâre, anlatılan, ifade edilen mana ile kastedilen mana arasındaki benzerlikten dolayı, lafzın, asli manasının dışında kullanılmasıdır. Buna göre **İstiâre**, kendi manasında kullanılmayan bir lafızdır. İstiâre için kullanılan kelime, konulduğu manada kullanılmasında engel bulunduğundan dolayı, aynı zamanda bu bir nevi “mecaz” olarak da değerlendirilebilir. İstiâre, Beyân ilminin konularından biridir ve onun belâgat ilminde önemli bir yeri vardır.²⁹

²⁵ Carım, *el-Belağa*, s. 64. vd.

²⁶ Carım, *el-Belağa*, s. 64–70.

²⁷ Carım, *el-Belağa*, s. 70, 71.

²⁸ İbn Manzur, “avire”, *Lisanü'l-Arab*, 4/618.

²⁹ Zerkeşi, Bedrüddin *el-Burhan fi Ulûmi'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Ebü'l-Fadl İbrahim, Mısır 1957, s. 3/432; Sekkaki, Muhammed b. Ali, *Miftahu'l-Ulûm*, Daru'l-

Ayrıca Kur'an'da, çok sayıda İstiâre örneği vardır. Ayrıca belâgat ilmi açısından İstiâre'nin çeşitli kısım ve unsurları da vardır. Kur'an ayetlerindeki İstiâre örneklerinden bazıları şöyledir:

وَأَخْفِضْ جَنَاحَكَ لِمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ “Sana uyan müminlere kanadını indir.”³⁰

Bu ayette Allah, tevazu ve yumuşaklığı, kuşun konmak istediği zamandaki kanadını indirmesine benzetmektedir. Dolayısıyla ayetteki “kanadını indir” ifadesi, kuşun konmak istediği zamandaki kanadını indirmesinden müsteardır yani o anlamda kullanılmaktadır. Edebi sanat olarak İstiâre sanatı bulunan diğer bazı ayetler şöyledir:

أُولَئِكَ الَّذِينَ اسْتَرَوْا الصَّالَةَ بِالْهُدَىٰ فَمَا رَبِحَتْ تِجَارَتُهُمْ وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ “İşte onlar o kimselerdir ki, hidayet karşılığında sapıklığı satın aldılar da ticaretleri kâr etmedi, doğru yolu da bulamadılar.”³¹

“O, şöyle demişti: “Rabbim! Şüphesiz kemiklerim gevşedi. Saçım sakalım ağardı. Sana yaptığım dualarda (cevapsız bırakılarak) hiç mahrum olmadım.”³²

“Yeryüzünü pınar pınar fişkırttık. Derken sular takdir edilmiş bir iş için birleşti.”³³

Bu ayetlerde de İstiâre vardır ve mübalağa için kullanılmaktadır. Son ayetin asıl ifadesi, yerin kaynaklarını fişkırttık şeklinde yorumlanabilir. Eğer ayet bu şekilde ifade edilseydi, kaynak ve pınarların fişkırtması kadar mübalağalı olmazdı.³⁴

İstiâre sekiz kısma ayrılır:

1 - Açık İstiâre

Kendisinde benzetilenin, açık bir şekilde belirtildiği İstiâre şeklidir.

Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1987, s. 369; Suyûtî Abdurrahman Celaluddin, *el-İtkan fi Ullûmi'l-Kur'ân*, Şirketu Mektebe ve Matbaati Mustafa el-Babi el-Halebî, Mısır 1978, s. 2/57; Taftazani, Sadettin *Muhtasaru'l-Meâni*, İstanbul 1969, s. 161.

³⁰ Şuara 26/215.

³¹ Bakara 2/16.

³² Meryem 19/4.

³³ Kamer 54/12.

³⁴ Turgay, *Arap Dili Belagati ve Kur'ân*, s. 187.

اذا لمع البرق في كفيه افاض على الوجه ماء النعيم

Onun elinde şimşek parladığı zaman

Nimetlerin suyu yüzüne doğru akar.

Bu şiirde, kendisine benzetilen şimşek olup açıkça zikredildiği için Açık İstiâre sanatı kullanılmıştır.

2- Gizli İstiâre

Kendisinde benzetilenin hafzedilerek, işaret yoluyla zikredilen İstiâre çeşididir.

وَالَّذِينَ كَفَرُوا أُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ وَالَّذِينَ آمَنُوا أُولَئِكَ هُمُ السَّالِمُونَ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَيَحْتَمِلُونَ ثِقَلًا ثِقَلًا بِأُكْفُوفِهِمْ وَأَنَّهُمْ لِيَسْلَمَنَ أَعْيُنُهُمْ إِلَىٰ الظُّلُمَاتِ إِلَىٰ النُّورِ “Allah iman edenlerin dostudur. Onları karanlıklardan aydınlığa çıkarır. Kâfirlerin velileri ise tağuttur. (O da) onları aydınlıktan karanlıklara çıkarır. Onlar cehennemliklerdir. Orada ebedi kalırlar.”³⁵

Bu ayet-i kerimede ki, الظُّلُمَاتِ Zulumat kelimesinden kast edilen "Delalet" ve النُّور "Nur" kelimesinden maksat ise "Hidayet'tir. Buradaki ilgi, benzetmedir. Karine ise, Hali'dir.

3 - Asli İstiâre

Kendisinde cari olan isim, somut bir isim olursa, buna Asli İstiâre denilir.

4 - Tabii İstiâre

Şayet, Müştak veya Fiil olursa, buna da Tabii İstiâre denilir. Bütün Tabii İstiarelerin karinesi, gizli olur. Şayet İstiâre, herhangi birisinde cari olursa, diğerinde icrası engellenir. Ayrıca İstiâre, Muraşşaha, mücerred ve mutlak olmak üzere üçe ayrılır.

5 - Muraşşaha İstiâre

Kendisinde benzetilen ile beraber uygunluğu zikredilen, bir İstiâre çeşididir.

6 - Mücerred İstiâre

Kendisinde benzeyen ile beraber uygunluğu zikredilen, bir İstiâre çeşididir.

³⁵ Bakara, 2/257

7 - Mutlak İstiâre

Benzeyen veya benzetilenin uygunluğundan arındırılmış, (boş) hali olan bir İstiâre çeşididir.

Karinesinin, Lâfzî veya Hali olduğu tamamlanmadan, İstiâre'nin Mücerretliğine veya Mürâşşah'lığına itibar edilmez. Bundan dolayı açık olan İstiâre, Mücerret olarak isimlendirilemez veya karinesinin gizliliği, Teşrih olarak isimlendirilemez. Bu kısımlarının dışında, birde Temsili İstiâre diye bir çeşidi daha vardır.

8 - Temsili İstiâre

Benzerlik ilgisinin yanı sıra, engelleyici bir karineden dolayı, kast edilen asli manasının dışında kullanılan terkibe, Temsili İstiâre denilir.

Örnek : عاد السيف الي قرا به وحل الليث منيع غابه

Yukarıdaki şiirin terkinde olduğu gibi “kılıç” ve “aslan” kelimeleri hakiki manalarının dışında kullanılmıştır.³⁶

Kinaye

Beyan ilminin diğer bir konusu da “kinayedir. Kelime olarak Kinaye, “kenâ-yeknu” ve “kenâ-yekni” fiillerinin mastarı olup isim kategorisindedir ve ima etmek, bir fikri kapalı olarak söylemek, konuşan kişinin söylediğinden başka bir şeyi kastetmesi ve imalı anlatması anlamlarında kullanılmaktadır. Beyan ilminde ise Kinaye, hem hakikat hem de mecaz manası anlaşılabilen lafızdır. Aslında Kinaye için kullanılan kelimedenden, asli manasından başka bir mana anlaşılmaktadır. Ancak asli mana için kullanılmasında da herhangi bir sakınca yoktur. Belâgat âlimleri, “kinayenin, Kur'an'ın çeşitli ayetlerinde bulunduğunu ve bu edebi sanatın, çeşitli anlamlar için kullanıldığını savunmaktadırlar. İçerisinde Kinaye sanatı bulunan ayetlerden bazıları şöyledir:

أَجَلٌ لَكُمْ لَيْلَةٌ الصَّيَامِ الرَّفِثُ إِلَى نِسَابِكُمْ هُنَّ لِبَاسٌ لَكُمْ وَأَنْتُمْ لِبَاسٌ لَهُنَّ عَلِمَ اللَّهُ أَنَّكُمْ كُنْتُمْ تَخْتَانُونَ أَنْفُسَكُمْ فَتَابَ عَلَيْكُمْ وَعَفَا عَنْكُمْ فَالْآنَ بَاشِرُوهُنَّ وَابْتَغُوا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَكُمْ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّى يَبْيُنَ لَكُمْ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ ثُمَّ أَتَمُوا الصَّيَامَ إِلَى اللَّيْلِ وَلَا تُبَاشِرُوهُنَّ وَأَنْتُمْ عَاكِفُونَ فِي الْمَسَاجِدِ تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ فَلَا تَقْرُبُوهَا كَذَلِكَ يَبْيُنُ اللَّهُ آيَاتِهِ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ

³⁶ İstiâre için geniş bilgi için bkz. Carım, *el-Belağa*, s. 70-100.

“Oruç gecesinde kadınlarınıza yaklaşmak size helâl kılındı. Onlar sizin için birer elbise, siz de onlar için birer elbisesiniz. Allah sizin kendinize kötülük ettiğinizi bildi ve tevbenizi kabul edip sizi bağışladı. Artık (ramazan gecelerinde) onlara yaklaşın ve Allah’ın sizin için takdir ettiklerini isteyin. Sabahın beyaz ipliği (aydınlığı), siyah ipliğinden (karanlığından) ayırt edilinceye kadar yiyin, için, sonra akşama kadar orucu tamamlayın. Mescitlerde ibadete çekilmiş olduğunuz zamanlarda kadınlarla birleşmeyin. Bunlar Allah’ın koyduğu sınırlardır. Sakın bu sınırlara yaklaşmayın. İşte böylece Allah ayetlerini insanlara açıklar. Umulur ki korunurlar.”³⁷

İslam’ın ilk zamanlarında farz olan ramazan orucunu tutarken sahur yemeği yoktu. Oruç tutan kimse, akşam orucunu açınca yatsı namazını kılıp uyuyuncaya kadar yer içerdi. Bundan sonra yemek, içmek ve kadınlara yaklaşmak haramdı. Bazı müslümanlar dayanamayıp kadınlara yaklaştı. Bazıları iftardan sonra yorgunlukları sebebiyle hemen uydukları için, ertesi gün açlık ve susuzluktan baygınlık geçirdiler. Cenab-ı Allah müminlere acıdı ve bir kolaylık olmak üzere bu ayeti indirdi. “Beyaz iplik ve siyah iplik” ifadelerinden maksadı, مِنَ الْفَجْرِ “tanyerinin ağarmasından” ilavesi açıklığa kavuşturmuştur. Buna göre orucun başlaması gereken zaman (imsak), güneşin doğmasına değil, fecrin doğmasına, yani tanyerinin ağarmaya başlamasına bağlıdır. İplik tabiri de, tanyeri, ağarmasının başlangıcını ifade etmektedir. Aydınlık yayılıp yükselince, artık ona “beyaz iplik” denemez. Aydınlığın başladığı an sahurun bittiği ve imsakin başladığı, aynı zamanda sabah namazı vaktinin de girdiği andır.

أَلَىٰ حَرْف-İ ÇERİ İLE GEÇİŞLİ KILINMIŞTIR. GÜZEL KINAYELERDENDİR. هُنَّ لِبَاسٌ لَكُمْ وَأَنْتُمْ لِبَاسٌ لَهُنَّ “Eşini sarıp örtünce.” “Kadınlarınız sizin için bir tarladır. Tarlanıza nasıl derseniz öyle varım” ve “Şimdi onlara yaklaşın” mealindeki ayetlerde de bu güzel Kinayeler vardır. İbn Abbas (r.a.): “Yüce Allah kerimdir, halimdir, Kinaye yapandır” buyurmuştur.³⁸

³⁷ Bakara, 2/187.

³⁸ Sabunî, *Safvetü't-Tefasîr*, s. 1/226.

هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَجَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا لِيَسْكُنَ إِلَيْهَا فَلَمَّا تَغَشَّيْهَا حَمَلَتْ حَمْلًا خَفِيًّا فَمَرَّتْ بِهِ فَلَمَّا أَتَقَلَّتْ دَعَا اللَّهُ رَبَّهُمَا لَئِنْ آتَيْتَنَا صَالِحًا لَنُكَوِّنَنَّ مِنَ الشَّاكِرِينَ bir tek nefisten yaratan ve kendisi ile huzur bulsun diye eşini de ondan var edendir. (İnsan) eşiyle birleşince eşi hafif bir yük yüklenir (gebe kalır) ve (bir müddet) onu taşır. Gebeliği ağırlaşınca her ikisi de Rableri Allah'a, "Eğer bize iyi ve sağlıklı bir çocuk verirsen, elbette şükredenlerden olacağız" diye dua ederler.³⁹

Bu ayette birden fazla Kinaye bulunmaktadır. "Sizi bir tek nefisten yarattı" derken, Âdem (a.s.) kastedilmektedir. "Gönlü ısınsin diye ondan eşini var etti" derken, ona meyletsin, ona ısınsin, aralarında ülfet ve ünsiyet olsun, aile hayatı oluşsun ve benzeri manalar kastedilmektedir. "Eşine yaklaşınca, onu sarıp örtünce" kelimesinden Kinaye ise, cinsel yakınlıktır. Sabuni, bu ayetin tefsirini yaparken, konu ile ilgili açıklamaları, kendisinden daha önce yaşamış olan Zemahşeri 'den (ö. 538/1143) nakletmiştir.⁴⁰

Bu ayette Kinaye, önce Allah'ın kudretinin yüceliği ve ondan sonra da açıkça ifade edilmesi hoş karşılanmayan bir kelimeyi başka bir kelime ile anlatmak için kullanılmaktadır. Nitekim bu ayette cinsel yakınlık kinayeli bir şekilde anlatıldığı gibi, başka ayetlerde de aynı husus farklı kelimelerle anlatılmaktadır:

فَلَمَّا أَنْجَبَهُمْ إِذَا هُمْ يَبْعُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّمَا بَعْتِكُمْ عَلَى أَنْفُسِكُمْ مَتَاعَ الدُّنْيَا وَالْحَيَاةِ الدُّنْيَا ثُمَّ أَلَيْنَا مَرْجِعَكُمْ فَتَنْتَبِهُوا بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ "Ey insanlar! Sizin taşkınlığınız, sırf sizin aleyhinizedir. (Bununla) sadece dünya hayatının yararını elde edersiniz. Sonunda dönünüz, bizedir. (Biz de) bütün yaptıklarınızı, size haber vereceğiz."⁴¹

Bu ayette geçen, "(Biz de) bütün yaptıklarınızı, size haber vereceğiz" cümlesinde, edebi sanatlardan kinaye bulunmaktadır. Çünkü burada, ahiret günündeki hesap ve ceza kast edilmektedir.⁴²

وَمِنْهُمْ مَنْ يَسْتَمِعُونَ إِلَيْكَ أَفَأَنْتَ تُسْمِعُ الصَّمَّمَ وَلَوْ كَانُوا لَا يَعْقِلُونَ "Onardan sana kulak

³⁹ A'raf, 7/189.

⁴⁰ Zemahşeri, *el-Keşşaf*, s. 2/150; İbn Manzur, "kenâ", *Lisanu'l-Arab*, s. 15/233.

⁴¹ Yunus, 10/23.

⁴² Meydani, Abdurrahman Hasan Habenneke *Mearicu't-tefekkür ve Dakaiku't-Tedebbür*, Daru'l-Kalem, Dımaşk 2004, s. 10/267.

verenler de vardır. Fakat sağırlara, hele akılları da ermiyorsa, sen mi işittireceksin? İçlerinden sana bakanlar da vardır. Fakat körlere, hele gerçeği görmüyorsa, sen mi doğru yolu göstereceksin?"⁴³

Bu ayetlerde geçen sağırlar ve körlerden gaye, ilahi emirleri işitmek istemeyen ve sosyal hayattaki gerçekleri görmek istemeyenler kast edilmektedir. Bu kelimelerin ikisinde de kinaye vardır.

إِنَّ هَذَا أَخِي لَهُ تِسْعٌ وَتِسْعُونَ نَعْجَةً وَلِي نَعْجَةٌ وَاحِدَةٌ فَقَالَ أَكْفَأْنِيهَا وَعَزَّنِي فِي الْخِطَابِ
"Bu kardeşimin doksan dokuz koyunu var, benimse bir tek koyunum var."⁴⁴

Bu ayette, kadın yerine koyun kelimesi kullanılmak suretiyle Kinaye yapılmaktadır. Bu ve benzeri kinayelerde, kelimeyi daha güzeliyle ifade etmek gayesi güdülmektedir. Araplarda gelenek olarak kadın yerine bu ayette söz konusu olan نَعْجَةٌ (koyun) kelimesi varid olmaktadır. Çünkü kadının adını açıkça zikretmemek, onu açıkça zikretmekten daha güzel kabul edilmektedir"⁴⁵

تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ وَتَبَّ "Ebû Leheb'in iki eli kurusun (yok olsun)."⁴⁶

Bu ayette zikredilen Kinaye, uğrayacağı akıbeti bildirmek içindir ve esas manası, cehennemlik olan Ebû Leheb'in gideceği yer, cehennem ateşidir. Burada, bu mana kast edilmektedir. Aynı surenin ondan sonra gelen bir ayetinde de, فِي جِيدِهَا حَبْلٌ مِّن مَّسَدٍ, "Boynunda hurma lifinden bir ip olarak" denilmektedir. Bundan Kinaye, Ebû Leheb'in nemime (gıybet ve dedikodu) yapan karısının akıbeti, boynuna zincir vurulmuş vaziyette, cehennemde yakılması şeklinde anlaşılmaktadır.

Sonuç

Kur'an-ı Kerim nazil olmaya başladığı zaman, Arap yarımadasında edebiyat, şiir, hitabet altın çağını yaşıyordu. Araplar, bu özellikleriyle çok övünür, şiir ve hitabete büyük önem verirlerdi.

⁴³ Yunus 10/42, 43.

⁴⁴ Sad 38/23.

⁴⁵ Beydavi, Nasiruddin Abdullah b. Ömer el-Beydavi, *Envaru't-Tenzil ve Esraru't-Te'vil*, Şirketu Mektebe ve Matbaati Mustafa el-Babi el-Halebî, Mısır 1955, s. 2/163.

⁴⁶ Leheb, 111/1.

Hatta şiir ve hitabet panayırları düzenlenir, bu panayırlarda şiir, hitabet alanlarında yarışmalar yapılırdı. Yarışmada derece alan şair ve hatiplere büyük ödüller verilir, dereceye giren şiir ve hitabeler, yazıya dökülerek haftalarca hatta aylarca, en kalabalık yerlerde asılı dururdu. Ayrıca dereceye giren hatip ve şairler, herkes tarafından saygıyla karşılanır ve toplum tarafından büyük bir itibar görürlerdi. İşte Kur'an-ı Kerim, böyle bir ortamda nazil oldu.

Nasıl ki, Kur'an-ı Kerim ilk nazil olduğu anda Arap yarımadasındaki bütün hatip, şair ve belagatçileri hayretler içerisinde bırakıp onları susturdu ise, aynı şekilde modern çağın edebiyatçılarını da hayretler içerisinde bırakıp etkilemeye devam etmektedir.

Kur'an-ı Kerim'in içerisindeki edebi sanatlar, önceki müfessirlerin ilgi odağı olduğu gibi Kur'an-ı anlayıp yorumlamak isteyen çağdaş müfessirlerinde ilgini çekmektedir. Kur'an, Arap diline de çok şey kazandırmıştır. Arap dilinin Fesahat ve Belagatinin gelişip şekillenmesinde de Kur'an'ın rolü büyüktür. Fesahat ve Belagat sanatlarının tümüne ait en güzel örnekler, Kur'an'da mevcuttur. Günümüzde de Kur'an, bütün edebi sanatlar ve Belagat ilimleri için ana kaynak olmaya devam etmektedir.

Kur'an o dönemdeki insanları etkilediği gibi şimdiki insanları da etkilemektedir. Çünkü Kur'an sonsuz ilim, irfan, bilgi ve kudret sahibi olan Allah'ın hak kelimasıdır. Elbette ki diğer mahlûkların kitabı gibi olamaz. Olması da düşünülemez. O ilahi bir kitaptır. O Allah'ın Hz Muhammed (s.a.v.)'e verdiği en büyük akli bir mucizedir. Akli mucize olması hasebiyle kıyamete kadar bütün muhataplarını ve tüm onu dinleyenleri etkilemeye devam edecektir.

Kaynaklar

Abdulkaki, Muhammed Fuat, *el-Mu'cemü'l-Mufehres li elfazi'l-Kur'an'il-Kerim*, Darü'l-Ma'rife, Beyrut, Lübnan, 2012.

Abdurrazık, Ali, Emali Ali Abdurrazık *Fi İlmi'l-Beyan ve Tarihihi*, Mısır 1911.

Abdulhamit, Ahmet, *Muhaderatu Fi'l-Belağiyeti'l-Arabiyyeti ve Tarihiha*, al-Azhar Yayınları, Kahire, 1989.

- Alusi, Mahmut Şükri el-Beğdadi, *Bülüğü'l-Ereb Fi Mearifi Ehvali'l-Arab, Darü'l-Kütubi'l-İlmiyye*, Beyrut, Tsz.
- Alyuh, Hilmi Muhammed, *Nazaratün Fi'l-Edebi'l-Cahiliyye*, al-Azhar Yayınları, Kahire, Tsz.
- Beydavi, Nasiruddin Abdullah b. Ömer (ö. 791/1388), *Envaru't-Tenzil ve Esraru't-Te'vil*, Şirketu Mektebe ve Matbaati Mustafa el-Babi el-Halebî, Mısır, 1955.
- Beyhaki, Ebu Bekr Ahmed, *Kitabü'l-Esma Ves-Sifat*, Nşr. M.Z el-Kevseri, Darü'l-İhyai't-Turasi'l-Arabî, Beyrut, Tsz.
- Carım, Ali ve Mustafa Emin, *el-Belagatu'l-Vadiha el-Beyan ve'l-Meani ve'l-Bedi'*, el-Mektebetül-İlmiyye, Beyrut, Tsz.
- Ceziri, Abdurrahman, *Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı*, Çağrı Yayınları, 3. Baskı, Çeviri, Mehmet Keskin, İstanbul, 1992.
- Çağatay, Neş'et, *İslam Öncesi Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*, 3. Baskı, A.Ü. İlahiyat Fak. Yayınları, XCV, Ankara, 1971.
- Çelebi, Rabiha ve Nasrullah Hacımüftüoğlu, *Teshilü'l-Belağa*, Anadolu Matbaası, İzmir, 1996.
- Çuhadar, Mustafa, "Fesahat", *İslam Ansiklopedisi*, T.D.V. İstanbul 1995.
- Dayf, Şevki, *el-Belağa*, Darü'l-Mearif, Kahire, 1965.
- Ebu Hayyan, Muhammed b. Yusuf (ö. 754/1353), *Tefsirü'l-Bahru'l-Muhit*, Darü'l-Kutubü'l-İlmiyye, Beyrut. Lübnan, 2010.
- Eren, Şadi, *Kur'ân'da Teşbih ve Temsiller*, Yeni Akademi yayınları, İstanbul, 2006.
- Ferra, Ebi Zekeriyya Yahya b. Ziyad (ö. 207), *Meani'l-Kur'an*, Darü's-Surur, Tsz.
- İbn Kesir, İsmail (ö. 774/1372), *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azim*, Daru'l-Ma'rife, Beyrut.1969.
- İbn Manzur, Cemalüddin Muhammed b. Mukerrem (ö.711/1311), *Lisanü'l-Arab*, Daru'l-Fikr, Beyrut, 1994.
- İbn Sellan, *Tabakatu Fuhuli'l-Şuara*, Nşr. Muhammed Mahmut Şakir, Darü'l-Mearif, Kahire, 1952.
- İsfehani, Rağib, *Müfredatu Elfazi'l-Kur'an*, thk, Safvan Adnan Davudi, ed-

- Darü'ş-Şamiyye, Beyrut, 2009.
- Karaman, Hayrettin, vd. *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri*, D.İ.B. Yayınları, Ankara, 2007.
- Karaman, Hayrettin, vd. *Dini Kavramlar Sözlüğü*, DİB. Yayınları, Ankara, 2006.
- Kazvini, Cemalüddin Ebu Abdillâh, *el-İdah fi Ulumi'l-Belağ*e, Mısır, 1971
- Kutub, Seyyid, *Kur'an da Edebi Tasvir*, Çeviren Süleyman Ateş, Hilal Yayınları, Ankara, Tsz.
- Meydanî, Abdurrahman Hasan Habenneke, *Mearicu't-tefekkür ve Dakaiku't-Tedebbür*, Darü'l-Kalem, Dimaşk 2004.
- Muhammed, Fuat Abdalbaki, *el-Mu'cemü'l-Mufehres li elfazi'l-Kur'an-i'l-Kerim*, Darü'l-Marife, Lübnan-Beyrut, 1433/2012.
- Mutçalı, Serdar, *Arapça Türkçe Sözlük*, Dağarcık Yayınları, İstanbul, Tsz.
- Nesefi, Abdullah b. Ahmed, *Tefsirü'n-Nesefi, Medarikü't-Tenzil ve Hakaikü't-Te'vil*, Darü'n-Nefais, Beyrut, Lübnan. 2009.
- Razi, Fahrüddin, *Tefsir-i Kebir Mefâtihu'l-Gayb*, Tercume, Suat Yıldırım, Lutfullah Cebeci, Sadık Kılıç, Sadık Doğru, Huzur Yayınevi, İstanbul, 2002.
- Sabuni, Muhammed Ali, *Safvetü't-Tefasir*, Mekke'i Mukerreme, Tsz.-*Safvetü't-Tefasir Tercümesi*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2007.
- Sabuni, Muhammed Ali, *Safvetü't-Tefasir Tercümesi*, Tercüme ve Tahric Sadreddin Gümüş, Nedim Yılmaz, Yeni Şafak Yayınları, İstanbul, 1995.
- Sarı, Mevlüt, *el-Mevarid Arapça Türkçe Lügat*, Bahar Yayınları, İstanbul, Tsz,
- Sekkaki, Muhammed b. Ali (ö. 626/1228), *Miftahü'l-Ulum*, Darü'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1987.
- Süyûti, Abdurrahman Celalüddin (ö. 911/1505), *el-İtkan fi Ulûmi'l-Kur'ân*, Şirketu Mektebe ve Matbaati Mustafa el-Babi el-Halebî, Mısır, 1978.
- Taberi, Ebu Cafer Muhammed b. Cerir, *Taberi Tefsiri*, hisar Yayınevi,
- Taftazani, Sadüddin et-Taftazani, *Muhtasaru'l-Meâni*, İstanbul, 1969.
- Yurt, Mehmet Emin, *İ'câzu'l-Kur'ân İlminin Mahiyeti, Tanımı ve Genel Hatlarıyla Tarihsel Süreci*, İğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı /

No: 9, Nisan / April 2017.

Zemahşeri, Ömer Muhammed b. Muhammed b. Ahmed Carullah (ö. 538/1143), *el-Keşşaf an Hakaiku't-Tenzil ve Uyuni'l-Akavil fi Vucuhi't-Te'vil*, , Daru'l-Ma'rife, Beyrut, Lübnan, 2009.

Zerkeşi, Bedrüddin (ö. 794/1391), *el-Burhan fi Ulûmi'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Ebü'l-Fadl İbrahim, Mısır 1957.

Zuheyli, Vehbe, *et-Tefsiru'l-Munir*, Risale Yayınları-İslam Fıkhı Ansiklopedisi, Risale yayımlar, Mütercimler; Dr. Ahmet Efe-Beşir Eryarsoy, vd. İstanbul, 1994